

कोरोना भाइरसको महामारी र सरकारको तयारीको अवस्था प्रारम्भिक प्रतिवेदन

परिचय

डिसेम्बर २०१९ बाट सङ्क्रमणको बारेमा चिकित्साक्षेत्र जानकार भए पनि जनवरी १०, २०२० मा चीनको वुहानमा सबैभन्दा पहिलो घटना अभिलेखित कोरोना भाइरसको महामारी विश्वभरी फैलँदो अवस्थामा छ। अहिले विश्वमा ८ लाख ७५ हजारको हाराहारीमा मानिस पीडित भएका छन्। ४३ हजारभन्दा बढीको ज्यान गइसकेको छ।^१ संयुक्त राष्ट्रसङ्घ र विश्व स्वास्थ्य सङ्गठनबाट महामारीको रूपमा घोषित कोरोना भाइरसबाट उत्पन्न आममानवको जीवमा देखिएको जोखिमका कारण सिङ्गो जनस्वास्थ्यका हिसाबले विश्व समुदाय इतिहासकै सर्वाधिक कठिन मोडमा आइपुगेको छ। विश्वका एकाधबाहेक सबै मुलुकहरू यस महामारीबाट आक्रान्त भएका छन्। नेपालमा भने अहिलेसम्म पाँच जनामा यो सङ्क्रमण देखिएको भनिएको छ र एक जना उपचारपछि निको भइसकेको स्वास्थ्य मन्त्रालयले जनाएको छ। यसको अर्थ यहाँ सो सङ्क्रमणको खतरा छैन भन्न मिल्दैन। त्यसै हुनाले ०७६ चैत ११ गतेबाट एक साताका लागि लगाइएको लकडाउनको समयावधि थप गरी चैत २५ गतेसम्म पुऱ्याइएको छ।^२

यो प्रतिवेदनमा विद्यमान आम नागरिकको आधारभूत मानव अधिकारको रूपमा आत्मसात् गरिएको जन स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित ऐन कानून तथा कोरोना भाइरससम्बन्धी क्वारेन्टाइन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न बनेको मापदण्ड २०७६ सँग सम्बन्धित विषयको पालना र कार्यान्वयनलाई थप मजबुत पार्ने उद्देश्यले नागरिक सङ्गठनका तर्फबाट सत्य-तथ्य र तथ्याङ्क समावेश गरिएको छ। कोरोना भाइरससम्बन्धी क्वारेन्टाइन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न बनेको मापदण्ड २०७६ अनुसार कोरोनाबाट शङ्कास्पद व्यक्तिलाई कम्तीमा १४ देखि १७ दिनसम्म सुरक्षित तरिकाले आइसोलेशन र क्वारेन्टाइनमा राख्नुपर्ने उल्लेख गरिएको छ।^३ सरकारका अनुसार कोरोना भाइरस टेस्ट गर्ने किट सबै प्रदेश राजधानीमा पुऱ्याइएको छ भने परीक्षण गर्नुपर्ने ४१ हजार व्यक्तिहरूको सूची तयार पारिएको छ।

अवस्था

कोरोनाको महामारी अन्य मुलुकहरूको तुलनामा केही ढिला दक्षिण एशियाली मुलुकमा देखा परेकाले तयारीको यथेष्ट समय थियो। नेपाल सरकारले स्रोत र साधनले भ्याएसम्म तयारी गरेको दावी गर्दै आएको छ। यथार्थमा सातै प्रदेशमा पीपीइ (पर्सनल प्रोटेक्ट इक्वीपमेण्ट) को अभाव छ। क्वारेन्टाइन र आइसोलेशन बेडको व्यवस्था गरिएको भए पनि पर्याप्त एवम् दक्ष जनशक्ति र आवश्यक साधनहरू (अक्सिजन, भेण्टिलेटर, किटलगायत) को अभाव रहेको पाइयो। लकडाउन अघि केही सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू गरिएको भनिएपनि त्यसको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइएको छैन। रेडियो, टेलिभिजनबाट प्रसारण हुने सामग्री नै अहिले सचेतनाका मुख्य माध्यम बनेका छन्। सूचना प्रवाह अत्यन्त कमजोर अवस्थामा छ। आमनागरिकमा कोरोना भाइरसको प्रभावका बारेमा यथेष्ट जानकारी छैन। लकडाउनको पालनामा कहींकतै उल्लङ्घन हुँदा प्रहरीले उल्लङ्घनकर्तालाई गिरफ्तार गरी सम्झाइबुझाइ गर्ने गरेको छ। स्थानीय सरकारहरूले उनीहरूका लागि केन्द्रित कार्यक्रम सार्वजनिक गरेका छन्। तर, कार्यान्वयन पक्ष कमजोर छ।

^१ <https://www.worldometers.info/coronavirus/>

^२ <https://bit.ly/3bIHLZf>

^३ <https://bit.ly/3bzMLPQ>

प्रदेशगत आधारमा तथ्याङ्क

प्रदेश	विदेशबाट हालसालै फर्केकाको सङ्ख्या	आइसोलेशन बेड	क्वारेन्टाइन क्षमता	क्वारेन्टाइनमा राखिएकाको सङ्ख्या
१	३१०	३२५	३,४१२	५३४
२	६८	२५८	२,५४७	२७१
बागमती	२,३७२	६,२८०	१७,६५९	६२८
गण्डकी	२,८०८	३५५	२,२६५	५८२
५	-	३२७	२,००५	५३०
कर्णाली	८,५४१	१७२	३,१३४	४८४
सुदूरपश्चिम	१३,५१५	१६५	३,२२३	१,०२३

समस्या

क्वारेन्टाइनमा सेवारत रहनुपर्ने डाक्टर नर्स लगायतका स्वास्थ्यकर्मीहरूका लागि आवश्यक पीपीइ र टेष्ट किटलगायत सामग्रीको अभाव छ । स्वास्थ्यकर्मीलाई पीपीइ लगायतका खाने बस्ने सुविधाका अलावा चिकित्सक र सुरक्षाकर्मीलाई खानेपानीको समेत बन्दोबस्त गरिएको छैन । अक्सिजनको समस्या रहेको, उपचारको लागि आवश्यक मेशिन उपलब्ध नभएको, सेनिटाइजरको अभाव रहेको र तापक्रम जाँच्ने मेशिनको समेत धेरै जिल्लामा अभाव देखियो । स्वास्थ्य प्रयोगशाला (ल्याव) को अभाव व्यापक मात्रामा देखिएको छ । सङ्क्रमण भएका र सङ्क्रमण नभएकालाई एकै ठाउँमा राखेको पाइएको छ । स्वास्थ्यकर्मी र सङ्क्रमणमा परेका विरामीले लगाउनुपर्ने व्यक्तिगत सुरक्षा सामग्री छैन ।

नीजि मात्रै होइन, सरकारी अस्पतालले समेत अहिले कोरोना भाइरस लागेका सम्भावित लक्षण देखिने विरामीहरूलाई भर्ना लिने गरेको छैनन् । सामान्य रुग्णको र ज्वरो लाग्दासमेत काठमाडौंको टेकुस्थित सरुवा अस्पतालमा रेफर गर्ने गरिएको छ । धनुषाको जनकपुरस्थित गोदावरी मोडर्न अस्पतालमा फागनु १४ गते मृत्युमा समस्या भई श्वासप्रश्वासमा समस्या भएकाले विरामीलाई कोरोनाको लक्षण भन्दै रेफर गरेको पाइयो । ती विरामीको प्रादेशिक अस्पताल जनकपुरले समेत भर्ना गर्न मानेन । नीजि अस्पतालले ज्वरो आएको मान्छेको उपचार होइन भित्र छिर्न नदिएका समाचारहरू सार्वजनिक भएका छन् । उदाहरणका लागि ०७६ चैत १५ गते शनिवार वारामा गोडा काटिएर घाइते भएका एकजनाको स्थानीय अस्पतालले उपचार नगर्दा काठमाडौं लैजाँदै गर्दा बाटैमा मृत्यु भयो ।

क्वारेन्टाइनका लागि तयार गरिएका पूर्वाधारमा समेत क्वारेन्टाइनमा चाहिने आवश्यक सुविधा भएको पाइएन । क्वारेन्टाइनमा बसेका व्यक्तिलाई गरिने व्यवहार सम्मानजनक नभएको गुनासो रहेको पाइयो । विद्यालयमा तयार गरिएका क्वारेन्टाइनमा आवासको समेत उचित व्यवस्था भएको पाइएन । अधिकांश क्वारेन्टाइनमा डाक्टर नभएका सूचनाहरू संकलन भएका छन् । क्वारेन्टाइनमा खटिएका स्वास्थ्यकर्मीलाई समेत आवश्यक सुरक्षाका सामग्रीको बन्दोबस्त गरिएको छैन । कतिपय क्वारेन्टाइनमा पर्याप्त बेडको व्यवस्था नहुँदा भुइँमा समेत सुत्नुपरेको अवस्था छ ।

क्वारेन्टाइनमा राखिएका व्यक्तिका लागि खान, बस्नको व्यवस्था सरकारको तर्फबाट गरिएको भनिए पनि कतिपय क्वारेन्टाइनमा विद्युत सुविधा नभएको, पुरुष र महिलाका लागि फरक शौचालयको व्यवस्था नगरिएको, कतिपय क्वारेन्टाइनमा सञ्चार सुविधाको अभाव रहेको र पर्याप्त मात्रामा बेड नभएको पाइयो । प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारले तयार गरेका क्वारेन्टाइन केन्द्रलाई क्वारेन्टाइन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन मापदण्ड २०७६ अनुसार सुविधा संधिय सरकारले उपलब्ध गराउनु पर्ने देखिएको छ ।

शहर बस्तीहरूमा औषधि, खाधान्न र तरकारीको सहज आपूर्ति भइरहेको पाइएको छ । खाना पकाउने ग्याँसको भने अभाव देखिएको छ । सरकारले पर्याप्त आपूर्ति रहेको बताइरहँदा पनि व्यापारीहरूको मिलेमतोमा आधा सिलिण्डर ग्याँस बजारमा पठाइएको छ र यसमा सरकार मुकदर्शक बनेको छ ।

निष्कर्ष

नेपाल सरकारले २०७६ चैत ११ गतेदेखि देशैभरि लकडाउन गरेको छ । सरकारले घोषणा गरेको लकडाउनको सबै पक्षले चौतर्फी स्वपालना गरेको पाइन्छ । लकडाउनका क्रममा भारत र चीनसँगका सीमा नाकाहरु बन्द गरिनुका साथै राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय उडान, यातायात, क्याम्पस र विद्यालय समेत बन्द गरिएको छ । बन्दका कारण खाद्यान्नको मूल्य बढेको छ । दैनिक रोजगारी गरी जीविकोपार्जन गर्ने वर्गमा हातमुख जोड्ने समस्याले पिरोलेको छ । देश बाहिर रहेका नागरिकहरु नेपाल आउन सकेका छैनन् भने उनीहरु अलपत्र परेको सञ्चारमाध्यमबाट सूचना प्राप्त भएको छ । मूलतः भारतीय सीमा नाकामा नेपाली नागरिकको विजोग अवस्था छ ।

विश्वभर फैलिएको कोरोना भाइरस सङ्क्रमण नेपालमा पनि छिरेपछि पूरै मुलुक लकडाउनमा गएको छ । अहिलेसम्म पाँच जना कोराना भाइरस सङ्क्रमित भेटिँदा भन्डै साढे दुई करोड जनसंख्या घरभित्रै बसेको छ । यस्तो अवस्थामा विदेशबाट गाउँ छिर्नेहरुका लागि क्वारेन्टाइन तयार गरिएपनि क्वारेण्टाइन अभियान प्रभावकारी नभएका समाचारहरु प्रेषित भइरहेका छन् । गाउँगाउँमा जनप्रतिनिधि, स्वास्थ्यकर्मी, सामाजसेवीको टोलीले गाउँमा माइकिड गरेर नयाँ निर्णय र सूचना जानकारी गराउने, पर्चा बाँड्ने, स्थानीय एमफम रेडियो मार्फत जानकारीमूलक सन्देश प्रसारण गरिएको छ । स्थानीय तहबाटै महामारी रोकथामका लागि बजेट विनियोजन समेत गरिएको छ । स्थानीय तहमा कोरोना रोकथाम समिति बनाएर काम भइरहेको छ । गाउँपालिका र वडाको समन्वयमा यस्ता अभियान संचालन भइरहेको छ भने सबै तहको सरकारको कार्य एकरूपता ल्याउने पनि प्रयास भइरहेको छ ।

केन्द्रीय सरकारअन्तर्गत गृह मन्त्रालयले चैत १० गते कोरोना भाइरस रोकथामको लागि गाउँपालिका समन्वय समिति गठन गर्न निर्देशन दिएको थियो । सोही निर्देशन बमोजिम गाउँपालिकाको एक समिति र प्रत्येक वडामा एक-एक समिति बनेका छन् । मुलुकभरका स्थानीय तह र जनप्रतिधिले आ-आफ्नो क्षेत्रमा कोरोना भाइरस रोकथामका लागि विभिन्न प्रयास गरिरहेका छन् । कतिपय ठाउँमा लामो लकडाउनको अवस्थामा काम नपाएका मजदुरका लागि खानाको बन्दोवस्त गर्ने प्रयास भइरहेका छन् । विरगञ्ज महानगरपालिका र तुलसीपुर नगरपालिकाले विपन्न वर्गलाई खानाको बन्दोवस्त गर्नेलाई अभियानका रूपमा अगाडि बढाएका छन् भने गण्डकी प्रदेशको पर्वत जिल्ला मोदी गाउँपालिकामा केही वडामा मजदुरका लागि कोष स्थापना भएका छन् ।

कोरोना भाइरसको सङ्क्रमणबाट बचाउनका लागि लकडाउनका बेलामा सडकमा रहेका नागरिक तथा सुरक्षाकर्मी र गरिब मजदुरलाई सामाजिक अभियन्ता र संघसंस्थाहरुले सहयोग पनि गर्दै आएका छन् । असहाय संरक्षण मञ्च, धनुषाले प्रहरीलाई पानी, मास्क, ग्लोब्स लगायतको सामग्री प्रदान गर्दै आएको छ । धनुषाको जनकपुरस्थित वैश्य कलवार समाजले गरिब तथा मजदुरहरुलाई खाना खुवाउँदै आएको छ ।

यो सङ्कटको अवस्था कहिलेसम्म होला आँकलन गर्नसक्ने अवस्था छैन । विश्व समुदाय समेत रनभुल्लमा छ । यस बाध्यतालाई बुझेर आफै सावधान बस्नुपर्ने अवस्था छ । टेष्टिङ र आइसोलेशन तथा लकडाउन सबैभन्दा प्रभावकारी देखिएकाले सरकारले यसको प्रबन्ध तदारुकताका साथ मिलाउनुपर्दछ भने आम नागरिकले सरकारको परामर्शको पालना गर्नुपर्दछ । साथै, सरकारले सही सूचना आम नागरिकलाई नियमित रूपमा प्रवाह गर्नुपर्दछ ।

२०७६ चैत १९ गते

मानव अधिकार र सामाजिक न्यायका निम्ति
अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)

नागार्जुन नपा-१०, स्यूचाटार, पत्रमञ्जुषा: २७२६, काठमाडौं
फोन: ५२१८७७०, फ्याक्स: ५२१८२५१

इमेल: insec@insec.org.np, वेबसाइट: www.insec.org.np, www.inseconline.org